

Finlyandiya universitetlarida avtonomiya va talabalarga yoʻnaltirilgan taʼlimning roli

Rashid Turgunbaev

<https://orcid.org/0000-0003-1443-7900>

Qoʻqon davlat universiteti

Annotatsiya: Finlyandiya oliy taʼlim tizimining muvaffaqiyati institutsional avtonomiya va talabalarga yoʻnaltirilgan taʼlimning oʻziga xos integratsiyasiga bogʻliq. Ushbu maqola Finlyandiya universitetlari akademik erkinlik, pedagogik moslashuvchanlik va ijodkorlik, tenglik va innovatsiyalarni qoʻllab-quvvatlaydigan muhitni rivojlantirish uchun umumiy masʼuliyatni qanday muvozanatlashini oʻrganadi. Universitetlarga oʻquv dasturlarini ishlab chiqish, tadqiqot yoʻnalishi va sifatni taʼminlashda jiddiy oʻzini-oʻzi boshqarish huquqini berish orqali Finlyandiya nazoratdan koʻra ishonchga asoslangan tizimni yaratdi. Shu nuqtai nazardan, talabaga yoʻnaltirilgan taʼlim anʼanaviy oʻqituvchi va talaba munosabatlarini hamkorlikka aylantiradi, mustaqil izlanish, hamkorlik va fikrlash amaliyotiga urgʻu beradi. Tadqiqot avtonomiya va faol taʼlim oʻrtasidagi simbiotik aloqani taʼkidlab, institutsional va individual darajadagi erkinlik motivatsiya, tanqidiy fikrlash va umrbod taʼlim koʻnikmalarini qanday oshirishini koʻrsatadi. Muhokama, shuningdek, hisobdorlik, raqamli transformatsiya va xalqarolashtirish bilan bogʻliq muammolarni koʻrib chiqadi va Finlyandiya modeli butun dunyo boʻylab oliy taʼlim islohotlariga barqaror va gumanistik yondashuvni taʼminlaydi degan xulosaga keladi.

Kalit soʻzlar: Finlyandiya oliy taʼlimi, universitet avtonomiyasi, talabalarga yoʻnaltirilgan taʼlim, taʼlim innovatsiyasi, akademik erkinlik, pedagogik transformatsiya

The Role of Autonomy and Student-Centered Education in Finnish Universities

Rashid Turgunbaev

<https://orcid.org/0000-0003-1443-7900>

Kokand State University

Abstract: The success of the Finnish higher education system depends on the unique integration of institutional autonomy and student-centered education. This article examines how Finnish universities balance academic freedom, pedagogical flexibility, and a shared responsibility to foster an environment that supports creativity, equity, and innovation. By giving universities significant autonomy in curriculum development, research direction, and quality assurance, Finland has created a system

based on trust rather than control. In this context, student-centered education transforms the traditional teacher-student relationship into a partnership, emphasizing independent inquiry, collaboration, and reflective practice. The study highlights the symbiotic relationship between autonomy and active learning, demonstrating how freedom at the institutional and individual levels enhances motivation, critical thinking, and lifelong learning skills. The discussion also examines challenges related to accountability, digital transformation, and internationalization, and concludes that the Finnish model provides a sustainable and humanistic approach to higher education reform worldwide.

Keywords: Finnish higher education, university autonomy, student-centered education, educational innovation, academic freedom, pedagogical transformation

Finlyandiya oliy ta'lim tizimi uzoq vaqtdan beri Yevropadagi eng innovatsion va samarali tizimlardan biri sifatida tan olingan. Uning universitetlari tez-tez akademik erkinlik, inklyuzivlik va pedagogik innovatsiyalar modellari sifatida tilga olinadi. Ushbu muvaffaqiyatning kaliti qat'iy markazlashtirish yoki qattiq nazoratda emas, balki institutsional va individual avtonomiyalarni ataylab rivojlantirish, talabalarga yo'naltirilgan ta'limga chuqur intilishdadir. Bu tamoyillar birgalikda ijodkorlik, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantiruvchi oliy ta'lim madaniyatini shakllantirdi. Finlyandiya universitetlarida avtonomiya va talabalarga yo'naltirilgan ta'limning o'zaro ta'sirini tushunish Finlyandiyaning ta'lim sohasidagi mukammalligini ta'minlovchi kengroq falsafa haqida tushuncha beradi.

Finlyandiya oliy ta'limidagi avtonomiya tushunchasi oddiy institutsional mustaqillikdan tashqariga chiqadi. U akademik erkinlik, ma'muriy o'zini o'zi boshqarish va pedagogik moslashuvchanlikni o'z ichiga olgan ko'p o'lchovli falsafani ifodalaydi. Finlyandiya universitetlari hukumatning ortiqcha aralashuvsiz o'z o'quv dasturlarini belgilash, o'quv yo'llarini loyihalash va sifatni ta'minlashning ichki tizimlarini ishlab chiqish vakolatiga ega. Davlat va akademik hamjamiyat o'rtasidagi ishonch darajasi universitetlar nafaqat xizmat ko'rsatuvchi, balki mamlakatning intellektual va madaniy hayotiga muhim hissa qo'shadigan umumiy e'tiqodga asoslanadi. Ta'lim va Madaniyat vazirligi keng strategik vazifalarni belgilab, mablag' ajratsa-da, universitetlar o'zlarining noyob kontekstida ushbu maqsadlarga qanday erishishni aniqlaydilar. Bunday tartib mas'uliyat va innovatsiyalarni kuchaytiradi, har bir muassasani o'ziga xos tarzda mukammallikka intilishga undaydi.

Bu avtonomiya professor-o'qituvchilarning kundalik o'quv hayotida ham yaqqol namoyon bo'ladi. Finlyandiyada professor va o'qituvchilar o'zlarining ta'lim usullari va tadqiqot yo'nalishlarida yuqori darajadagi professional erkinlikdan foydalanadilar. Standartlashtirilgan o'quv dasturlariga rioya qilish o'rniga, ular o'z kurslarini rivojlanayotgan ilmiy ishlanmalarga, ijtimoiy ehtiyojlarga va talabalarining qiziqishlariga moslashtirishga da'vat etiladi. Bu erkinlik eksperiment muhitini rivojlantiradi, pedagogik amaliyotlar byurokratik mandatlar orqali emas, balki tabiiy ravishda rivojlanishiga imkon beradi. Fakultet avtonomiyasi, o'z navbatida, talabalarga

yo'naltirilgan ta'limning kengroq maqsadini qo'llab-quvvatlaydi, chunki o'qituvchilar turli xil ta'lim uslublari va rivojlanish bosqichlariga dinamik javob bera oladilar.

Finlyandiya universitetlarida qo'llanilgan talabalarga yo'naltirilgan ta'lim talabalar ma'lumotni passiv qabul qiluvchilar emas, balki o'zlarining ta'lim yo'llarining faol ishtirokchilari ekanligi g'oyasiga asoslanadi. O'rganish tadqiqot, fikrlash va hamkorlik jarayoni sifatida qaraladi. O'qituvchilar nufuzli bilim manbalari sifatida emas, balki ko'proq yordamchi va maslahatchi sifatida harakat qilishadi. Ushbu pedagogik yondashuv Finlyandiyaning gumanistik va konstruktiv ta'lim an'analari chuqur ildizlarga ega bo'lib, ular qisqa muddatli yutuqlardan ko'ra yodlash va umrbod o'rganishni ta'kidlaydi. O'quvchiga yo'naltirilgan sinfda o'quv natijalari dialog, tajriba va muammoni yechish faoliyati orqali birgalikda yaratiladi. Talabalarga shaxsiy maqsadlarni qo'yish, ularning yutuqlarini baholash va intellektual rivojlanishi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish tavsiya etiladi.

Finlyandiya talabalarga yo'naltirilgan ta'limning muhim xususiyati tadqiqotga asoslangan o'qitishning integratsiyasidir. Talabalar bakalavriat bosqichidan boshlab nazariy bilimlarni amaliy izlanishlar bilan bog'lashda yordam beradigan tadqiqot amaliyotlari bilan tanishadilar. Ko'pgina universitetlar "tadqiqot yo'li bilan o'rganish" modelini qo'llaydilar, unda talabalar kichik hajmdagi loyihalarda ishtirok etadilar, tengdoshlari bilan hamkorlik qiladilar va ilmiy xodimlar nazorati ostida ma'lumotlarni tahlil qiladilar. Bu jarayon tanqidiy fikrlash va analitik qobiliyatlarni rivojlantiradi, shu bilan birga bilimlar dinamik va rivojlanadi degan fikrni mustahkamlaydi. Tadqiqot ko'nikmalariga e'tibor, shuningdek, talabalarni universitet hayotidan tashqari mustaqil o'rganishga tayyorlaydi va ularni tez o'zgaruvchan global muhitga moslashishga imkon beradi.

Avtonomiya va talabaga yo'naltirilgan ta'lim o'rtasidagi bog'liqlik institutsional erkinlik va ta'lim innovatsiyalari o'rtasidagi munosabatlarni o'rganayotganda yaqqol namoyon bo'ladi. Finlyandiya universitetlari o'z o'quv dasturlarini ishlab chiqish vakolatiga ega bo'lganligi sababli, ular fanlararo kurslarni, loyihaga asoslangan ta'limni va individual ta'lim traektoriyalariga mos keladigan moslashuvchan daraja tuzilmalarini birlashtirishi mumkin. Talabalar ko'pincha fanlarni fakultetlar bo'ylab birlashtirish, ularning qiziqishlari va martaba intilishlarini aks ettiruvchi shaxsiy o'quv rejalarini yaratish imkoniyatiga ega. Bu moslashuvchanlik Finlyandiyaning ta'lim nafaqat iqtisodiy ehtiyojlarga, balki shaxsiy ehtiyojlar va jamiyat farovonligiga ham xizmat qilishi kerak, degan e'tiqodini aks ettiradi.

Finlyandiya oliy ta'lim tizimi ham tenglik va foydalanish imkoniyatiga katta e'tibor beradi. Avtonomiya elitizm yoki parchalanishga olib kelmadi; balki har bir talaba, qaysi millatga mansub bo'lishidan qat'i nazar, sifatli ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak degan tamoyilni qo'llab-quvvatladi. Universitetlar talabalar uyushmalari va qarorlar qabul qilish jarayonlarida faol ishtirok etuvchi vakillik organlari orqali talabalar bilan ochiq muloqot kanallarini saqlab turadilar. Ushbu demokratik ishtirok institutsional siyosat, o'quv dasturlari va kampus hayotini shakllantirishda o'quvchilarning ovozi eshitilishini ta'minlaydi. Finlyandiya

universitetlari talabalarga boshqaruvda haqiqiy rol berish orqali umumiy mas'uliyat tushunchasini o'zida mujassam etadi, bunda ta'lim o'qituvchilar, talabalar va ma'murlar o'rtasidagi hamkorlikdagi korxona sifatida qaraladi.

Avtonomiyaning yana bir muhim jihati universitetlar va jamiyat o'rtasidagi munosabatlardir. Finlyandiya institutlari o'zlarini kengroq ijtimoiy ekotizimning bir qismi deb bilishadi. Ular muammolarni aniqlash va birgalikda yechimlar yaratish uchun mahalliy hamjamiyat, sanoat va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlik qiladi. Ushbu tashqi jalb qilish akademik mazmunni real dunyo kontekstlari bilan bog'lash orqali talabalarning o'rganishini boyitadi. Misol uchun, ko'plab ilmiy dasturlar talabalarga nazariy tushunchalarni amaliy vaziyatlarda qo'llash imkonini beradigan amaliyotlar, jamoat loyihalari va tadbirkorlik tashabbuslarini o'z ichiga oladi. Bunday tajribalar talabalarning maqsad va ijtimoiy hissa tuyg'usini kuchaytiradi, o'rganish mazmunli va dolzarb bo'lishi kerakligi haqidagi talabaga yo'naltirilgan falsafani mustahkamlaydi.

Finlyandiyaning raqamli transformatsiyasi avtonomiya va talabalarga yo'naltirilgan ta'lim imkoniyatlarini yanada kengaytirdi. Universitetlar raqamli platformalar, ochiq ta'lim resurslari va gibrid o'qitish modellariga katta miqdorda sarmoya kiritdilar. Ushbu texnologiyalar o'z-o'zidan ta'lim olish imkonini beradi va an'anaviy sinfdan tashqari bilimlarga kirishni kengaytiradi. Talabalar onlayn munozaralarda ishtirok etishlari, institutlar bo'ylab hamkorlik qilishlari va o'z tushunchalarini boyitadigan xalqaro resurslardan foydalanishlari mumkin. Raqamli vositalar, shuningdek, faqat yakuniy imtihonlarga emas, balki o'rganish jarayoniga qaratilgan moslashuvchan baholash usullarini qo'llash imkonini beradi. Bu moslashuvchanlik Finlyandiya ta'lim axloqiga mos keladi, bu esa shakllantiruvchi fikr-mulohazalarni va raqobat ustidan doimiy takomillashtirishni qadrlaydi.

Finlyandiya oliy ta'lim modelining muvaffaqiyati ham o'qituvchilarga bo'lgan professionallik va ishonch bilan bog'liq. Ilmiy xodimlar yuqori malakaga ega va ularning professional mulohazalari siyosatchilar va jamiyat tomonidan hurmat qilinadi. Ishga qabul qilish jarayoni pedagogik kompetentsiyani ilmiy-tadqiqot mahorati kabi ta'kidlab, o'qituvchilarni talabalarga yo'naltirilgan metodologiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun jihozlanishini ta'minlaydi. Uzluksiz kasbiy rivojlanish rag'batlantiriladi, universitetlar xodimlarga yangi pedagogik innovatsiyalarni o'rganish, xalqaro miqyosda hamkorlik qilish va o'z ta'lim amaliyotlarini aks ettirish imkoniyatini beradi. Ushbu ishonch va hurmat madaniyati o'qituvchilarga haddan tashqari ma'muriy nazoratsiz yuqori standartlarni saqlashga imkon beradi.

Biroq, avtonomiya va talabalarga yo'naltirilgan ta'lim muammolardan holi emas. Erkinlikni javobgarlik bilan muvozanatlash siyosatni puxta ishlab chiqishni talab qiladi. Universitetlar o'z faoliyatida shaffoflikni ta'minlashi va turli xil strategiyalarni amalga oshirishda ham akademik sifatni saqlab turishi kerak. Oliy ta'limning ortib borayotgan xalqarolashuvi, shuningdek, ba'zan Finlyandiyaning yaxlit va o'quvchilarga yo'naltirilgan qadriyatlariga zid keladigan global reyting tizimlari va samaradorlik ko'rsatkichlariga moslashish uchun bosimlarni keltirib chiqaradi.

Bundan tashqari, raqamlashtirish jadallashgani sari texnologik integratsiya odamlarning o'zaro hamkorligi, hamdardlik va inklyuzivlikka putur yetkazishdan ko'ra qo'llab-quvvatlashini ta'minlash zarur. Finlyandiya universitetlari o'zlarining ta'lim falsafasiga sodiq qolgan holda ushbu keskinliklarni bartaraf etish uchun doimiy ravishda muloqotda bo'lishadi.

Finlyandiya yondashuvi oliy ta'lim tizimini isloh qilishga intilayotgan boshqa mamlakatlar uchun ham qimmatli saboqlar beradi. Institutsional avtonomiya, professional ishonch va talabalarga yo'naltirilgan pedagogikaning kombinatsiyasi innovatsiyalar tabiiy ravishda rivojlanadigan ekotizimni yaratadi. Finlyandiya standartlashtirilgan nazorat mexanizmlariga tayanish o'rniga, sifatni oshirish uchun umumiy qadriyatlar va ichki motivatsiyaga tayanadi. Ushbu tizim shuni ko'rsatadiki, universitetlar vakolat berilganda va talabalar o'qishda sherik sifatida hurmat qilinsa, mukammallik qo'yilgan talab emas, balki jamoaviy yutuqqa aylanadi. Finlyandiya oliy ta'lim muvaffaqiyatining barqarorligi siyosat, amaliyot va madaniyat o'rtasidagi chuqur uyg'unlikdadir.

Oldinga qarab, Finlyandiya universitetlari o'zlarining asosiy tamoyillarini saqlab qolgan holda yangi ijtimoiy ehtiyojlarga moslashishda davom etadilar. Iqlim o'zgarishi, raqamli axloq va ijtimoiy tengsizlik kabi global muammolar akademik ustuvorliklarni o'zgartirar ekan, Finlyandiya modeli yangi fanlar va yondashuvlarni birlashtirish uchun etarlicha moslashuvchan bo'lib qolmoqda. Fanlararo hamkorlik murakkab muammolarni hal qilish usuli sifatida tobora ko'proq targ'ib qilinmoqda. Talabalar bilimlarni jamiyat manfaati uchun qo'llaydigan o'zgarishlar agenti bo'lishga da'vat etiladi. Rivojlanayotgan ushbu landshaftda avtonomiya universitetlarning paydo bo'lgan muammolarga tezda javob berishini ta'minlaydi, talabalarga yo'naltirilgan ta'lim esa ta'limning shaxsan o'zgaruvchan va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Finlyandiya universitetlarida avtonomiya va talabalarga yo'naltirilgan ta'limning roli shunchaki tarkibiy yoki pedagogik emas; bu falsafiy. Bu inson salohiyatiga, o'zaro ishonchga va o'rganishning ichki qiymatiga ishonchni aks ettiradi. Avtonomiya universitetlarga o'zgaruvchan dunyoda innovatsiyalar kiritish, moslashish va yaxlitlikni saqlash imkoniyatini beradi. Talabalarga yo'naltirilgan ta'lim shaxslarga o'zlarining intellektual o'sishiga egalik qilish va jamiyatga ijodkorlik va mas'uliyat bilan hissa qo'shish imkonini beradi. Bu tamoyillar birgalikda adolatni e'tiborsiz qoldirmasdan erkinlikni va insoniyatni qurbon qilmasdan mukammallikni qadrlaydigan oliy ta'lim tizimining asosini tashkil qiladi. Finlyandiya tajribasi ishonch nazorat o'rnini egallagan va o'rganish umumiy kashfiyot sayohatiga aylangan joyda ta'lim eng gullab-yashnashi haqida doimiy eslatma bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Morgan, H. (2014). Review of research: The education system in Finland: A success story other countries can emulate. *Childhood Education*, 90(6), 453-457.

2. Leijola, L. (2004). The education system in Finland: Development and equality (No. 909). ETLA discussion papers.
3. Sahlberg, P. (2010). Educational change in Finland. In Second international handbook of educational change (pp. 323-348). Dordrecht: Springer Netherlands.
4. Hopkins, J. D. (1990). The Educational System in Finland. Background, Structure, Equivalencies, and New Directions. World Education News and Reviews, 4, 10-16.
5. Aarrevaara, T., Dobson, I. R., & Elander, C. (2009). Brave new world: Higher education reform in Finland. Higher education management and policy, 21(2), 1-18.
6. Kauko, J. (2019). Overview of higher education (Finland). Bloomsbury education and childhood studies. Bloomsbury Publishing. [https://doi.org/10,5040\(9781350996298.0015\)](https://doi.org/10.5040/9781350996298.0015).
7. Ursin, J. (2019). Higher education reforms in Finland: From a ponderous to a more agile system?.
8. Välimaa, J. (2005). Social dynamics of higher education reforms: The case of Finland. In Reform and change in higher education: Analysing policy implementation (pp. 245-267). Dordrecht: Springer Netherlands.
9. Ustun, U., & Eryilmaz, A. (2018). Analysis of Finnish Education System to Question the Reasons behind Finnish Success in PISA. Online Submission, 2(2), 93-114.